BAUDELAIRE, SYMONS AND THE ARTIFICIAL PARADISE

Sofia Lavinia Cercel
PhD Student, University of Craiova

Abstract: Charles Baudelaire is the first European to write a comparative study of wine, hashish and opium from both aesthetic and ethical point of view, ''Artificial Paradises" (1860), a book that shocks, eliminates taboos and influences other symbolist writers from all over Europe. It is the case of Arthur Symons, an English poet, translator and critic, who writes in Baudelairian style the article, ''The Gateway to an Artificial Paradise: the Effects of Hashish and Opium Compared", published in Vanity Fair, in 1918. Experimenting with drugs is the way that the symbolist writers created synesthesia, the aesthetic symbolist process by which feelings of different nature (colors, sounds or odors) are associated.

Keywords: drugs, poetry, Symbolism, synesthesia

Subiectul consumării narcoticelor a fost unul tabuizat pentru mult timp, deşi istoria narcoticelor este una vastă, arheologii aducînd dovezi care atestă consumul de opiu şi ciuperci halucinogene încă de acum 10.000 de ani. Preoţii sau şamanii utilizau substanţele în diversele ritualuri religioase, ori erau folosite cu scop medicinal sau recreativ de civilizaţii vechi, precum cea sumeriană.

Economia se dezvoltă în urma progreselor din domeniul tehnic şi ştiinţific spre sfîrşitul secolului al XIX-lea. În Franţa încep să se organizeze primele congrese internaţionale şi Expoziţii Universale, astfel creîndu-se un mediu cosmopolit care reuneşte artişti şi sciitori. Mediul literar şi artistic parizian se transformă. Mişcări literare precum simbolismul şi decadentismul iau naştere în Paris, influenţînd treptat şi restul Europei. Estetismul englez întregeşte şi el tabloul pe care îl vom schiţa în continuare, al unor scriitori care au deschis drumuri noi, diferite, care au şocat şi uimit deopotrivă.

Luînd naştere ca o mişcare de protestare împotriva spiritului pozitiv, logic, ştiinţific şi materialist al predominantei burghezii din filosofie, literatură şi artă în perioada anilor 1860-1880, simbolismul este mişcarea literară ce se formează în jurul lui Charles Baudelaire (1821-1867), poet ce a reprezentat puntea de trecere de la romantism la modernism, o personalitate literară importantă în literatura europeană şi nu numai, fiind considerat reformatorul liricii franceze şi europene. Pasionat de poezie, prostituate şi...droguri, Baudelaire, alături de alţi poeţi simbolişti precum Paul Verlaine şi Arthur Rimbaud, eperimentează diverse substanţe şi scriu sub influenţa acestora.

Începutul literaturii despre dependenţa de droguri se datorează în mare parte lui Thomas Penson De Quincey (1785-1859), eseist, prozator şi jurnalist englez care este cunoscut mai ales pentru autobiografia *Confesiunile unui opioman englez* (*Confessions of an English Opium Eater*, 1821), în care povesteşte despre dependenţa de laudanum (tinctură de opium care conţine 10% opium pudră) şi efectul pe care îl are asupra sa. Laudanumul a fost consumat ca medicament în perioada victoriană, mulţi scriitori şi artişti devenind dependenţi (Charles Dickens, George Eliot, Lord Byron). În anul 1860, Baudelaire publică în *La Revue contemporaine* o interpretare a *Confesiunilor* lui Quincey.

În data de 9 aprilie 1851, la 6 ani înaintea publicării volumului *Les Fleurs du Mal*, Baudelaire publică un articol numit „Du vin et du haschischr, în revista pariziană *Le Messager de l'assemblée*. Articolul reprezintă o primă dovadă a interesului pe care poetul l-a manifestat de-a lungul timpului pentru acest subiect. Nouă ani după apariţia acestui articol, în mai 1860, apare volumul *Les Paradis artificiels* (*Paradisurile artificiale*).

În *Paradisurile artificiale* Baudelaire prezintă o descriere detaliată a drogurilor consumate de el: vinul, haşişul şi opiul, realizînd chiar o cercetare a efectelor imediate şi pe termen lung pe care consumul acestora îl are asupra organismului. Cartea este împărţită în 3 capitole: „Despre vin şi haşiş Ŕ ca mijloace de multiplicare a individualităţiiŗ (articolul publicat în 1851 şi integrat acum în volum), „Paradisurile artificiale Ŕ opiu şi haşişŗ şi „Un opiomanŗ.

Referindu-se la vin, Baudelaire susţine că reprezintă sursa de unde „izvorăşte o a doua tinereţeŗ, însă „de temut îi sunt voluptăţile fulgerătoare şi încîntările atît de iritanteŗ, continuînd prin a preciza că „dacă vinul ar dispărea dintre roadele umane, [...] în sănătatea şi în inteligenţa planetei s-ar crea un vid, o absenţă, o defecţiune cu mult mai înfricoşătoare decît toate excesele şi devierile de care este făcut răspunzător vinul.ŗ (*Paradisurile artificiale,* p. 11)

În *Florile Răului* întîlnim un ciclu de cinci poeme dedicate acestei băuturi, numit sugestiv „Le vinŗ („Vinulŗ). Unul dintre aceste poeme, „Le Vin de lřassassinŗ („Vinul Asasinuluiŗ), face parte din celebrele treisprezece poeme inculpate în procesul lui Baudelaire, în care este acuzat imediat după publicarea volumului din anul 1857, de „ultragiu la morala publicăŗ şi „ofensă la morala religioasăŗ[1]. Şase poeme vor reprezenta cauza condamnării, fiind interzise în Franţa pînă în anul 1949.

Ciclul „Le vinŗ cuprinde, pe lîngă „Vinul Asasinuluiŗ şi poemele „Sufletul vinuluiŗ, „Vinul negustorilor de cîrpeŗ, „Vinul solitaruluiŗ şi „Vinul amanţilorŗ. Baudelaire susţine că băutura alcoolică rezultată prin fermentarea mustului de struguri şi a altor fructe dezvoltă capacitatea creatoare a scriitorilor şi artiştilor, cel care consumă licoarea, „bea geniuŗ, iar cei care nu consumă sunt consideraţi de acesta „artişti care resping mijloacele tradiţionale ale artei.ŗ Mai mult, poetul enumerează vastele motive pentru care se consumă vinul: „Profunde bucurii ale vinului, cine nu v-a cunoscut? Cel ce a vrut să-şi potolească o remuşcare, să evoce o amintire, să-şi înece o durere, să-şi construiască un castel în Spania, în sfîrşit, toţi te-au invocat, zeu misterios ascuns în fibrele viţei.ŗ (*Paradisurile artificiale,* p. 8)

Baudelaire fondează alături de Théophile Gautier celebrul „Club des Hashischinsŗ („Clubul Haşişinilorŗ). Clubul funcţionează între anii 1844 şi 1849 şi atrage la întîlnirile lunare elita intelectuală pariziană: Victor Hugo, Alexandre Dumas (şi alţii) şi doctorul psihiatru Jacques-Joseph Moreau (expert în alienarea socială) care în 1845, după experimentarea cu haşiş, scrie şi publică lucrarea*Hashish and mental alienation,* în care stabileşte legătura dintre vis, halucinaţie şi delir cauzat de haşiş.

Locul de întîlnire pentru artiştii şi scriitorii boemi ai anilor 1840 era la Hótel de Lauzun (acum sub denumirea de *Hôtel Pimodan*), etajul fiind închiriat de cei doi membri fondatori. În cadrul întîlnirilor, pentru recreere şi inspiraţie, se experimenta cu haşiş.Dintre toate ţările vestice, în Franţa se dezvoltase foarte mult consumul de haşiş şi opiu, mai ales ca urmare a invaziei Egiptului de către armata napoleonică, drogurile fiind aduse în ţară chiar de către soldaţi.

Dicţionarul de droguri, toxicomanii şi dependenţe (2007) ne oferă o definiţie a haşişului: „preparat psihotrop bogat în tetrahidrocannabinol (THC), pe bază de răşină de cannabis şi cu utilizare foarte răspîndită la ora actuală, cel mai adesea destinat să fie fumat în amestec cu tutunul.ŗ (Abraham 2007, 637) Etimologia cuvîntului provine din arabă, *hachich* (cînepă indiană), însemnînd şi „iarbă prin excelenţă.ŗ Baudelaire începe subcapitolul din *Paradisurile artificiale* dedicat studiului haşişului cu o introducere unde menţionează modul în care la seceriş lucrătorii se intoxică deseori cu cînepă:

[1]A se consulta cartea lui Cristian Bădiliţă. 2017. *Poetul şi procuratura. Procesul lui Baudelaire şi cele 13 poeme inculpate*. Bucureşti: Editura Tracus Arte.

„La secerișul cînepii se petrece uneori un fenomen ciudat în personalitatea lucrătorilor, bărbaţi ori femei. S-ar spune că din recoltă se înalţă vertiginos nu știu ce spirit care se rotește în jurul picioarelor și urcă maliţios pînă la creier. Capul secerătorului este plin de vîrtejuri, alteori este cuprins de visare. Membrele slăbesc şi refuză să-l mai asculte. În plus, mie însumi, în copilărie, pe cînd mă jucam rostogolindu-mă prin lanurile de lucernă, mi s-au întîmplat fenomene asemănătoare.ț (*Paradisurile artificiale,* p. 18)

Baudelaire continuă apoi să detalieze metode şi reţete de consumare a haşişului, precum dulceaţa de haşiş sau încercările eşuate de a prepara haşiş din cînepă franţuzească, doar cel adus de peste Mediterană, realizat din cînepă indiană sau egipteană fiind consumat: „compoziţia haşişului constă într-un decoct de cînepă indiană, unt şi o cantitate mică de opiu.ț Cît despre dulceaţa de haşiş, acesta susţine că aduce „fericirea absolută cu toate nebuniile ei, toate nebuniile de tinereţe şi beatitudinile-i infinite.ț Continuă apoi cu precizarea că diluat în cafea fierbinte şi consumat pe stomacul gol, haşişul are efecte mai puternice, survenind apoi lipsa poftei de mîncare.

Haşişul cauzează „o exasperare a personalităţii şi în acelaşi timp un sentiment foarte viu al circumstanţelor şi al mediului [...]. Orice bucurie, orice stare de bine fiind supra-abundentă, orice durere, orice angoasă este nemăsurat de profundă.ț Baudelaire continuă prin avertizarea cititorului neexperimentat de a nu încerca singur să consume haşiş dacă „spiritul este cuprins de spleen, dacă este o poliţă de plătit. Nu consolează ca vinul; nu face decît să dezvolte peste măsură personalitatea umană în circumstanţele reale în care este plasată.ț Descrie efectele haşişului în funcţie de modul în care este consumat, dar şi faptul că fumul îi afectează şi pe cei care consumă indirect.

Procedeul estetic simbolist prin care sunt asociate senzaţii de natură diferită (culori, sunete, mirosuri) numit sinestezie sau corespondenţă, este iniţiat şi folosit de către poeţii simboliști tocmai în urma experimentării cu diverse substanţe halucinogene:

„simţurile devin de-o finețe și de-o acuitate extraordinare. Ochii străpung infinitul. Urechea percepe sunetele cele mai insesizabile în mijlocul zgomotelor celor mai ascuțite. Încep halucinațiile. Obiectele exterioare iau aparențe monstruoase. Ți se revelează sub forme necunoscute pînă atunci. Apoi se deformează, se transformă și în sfîrșit pătrund în ființa ta, sau mai bine spus tu pătrunzi în ele. Au loc cele mai ciudate echivocuri, cele mai inexplicabile răsturnări de idei. Sunetele au culoare, culorile sunt muzicale. Notele muzicale sunt numere și cu o rapiditate înspăimîntătoare rezolvi prodigioase calcule aritmetice pe măsură ce muzica ți se derulează în ureche. Stai jos și fumezi; crezi că stai în pipa ta și că pipa te fumează pe tine; te risipești sub formă de nori albăstrii.ț (*Paradisurile artificiale,* p. 22-23)

Baudelaire spune că nu sunt cunoscute efectele nocive ale consumului de haşiş, provocînd doar visare. Comparîndu-le, poetul constată că haşişul te face „antisocial, în timp ce vinul este profund umanț. Cu efecte „mult mai fulgerătoare şi mai puternice decît ale vinuluiț, prin cele două mijloace artificiale „omul, exacerbîndu-

şi personalitatea, creează în el [...] un fel de divinitateț.

Concluzia la care ajunge poetul este că atît vinul cît şi haşişul au în comun „dezvoltarea poetică excesivă a omuluiț, însă în timp ce „vinul exaltă voinţa, haşişul o anihilează. [...] Vinul te face bun şi sociabil. Haşişul te izolează. [...] În sfîrşit, vinul este pentru cei care muncesc şi merită să-l bea. Haşişul aparţine clasei de bucurii solitare; este făcut pentru nefericiţii trîndavi.ț (*Paradisurile artificiale,* p. 28)

În ceea ce priveşte opiul, Baudelaire prezintă în a doua parte a *Paradisurilor artificiale* o interpretare bazată pe experienţa lui De Quincey, deschizînd subcapitolul „Precauţii oratoriceț cu menţionarea că opiul aduce „deopotrivă balsam alinător în sufletul

săracului şi al bogatului, pentru rănile care nu se cicatrizează niciodată şi pentru neliniştile care îndeamnă spiritul la revoltă.ț (p. 80) Mai mult, se sugerează că spre deosebire de alcool, opiul dezvoltă creativitatea, ceea ce justifică popularitatea consumului de opiu printre artişti şi scriitori. Concluzionînd, experienţa psihedelică are ca efect final o retragere a sinelui, o dezvoltare narcisistă a personalităţii, o ruptură de realitate, „omul căsătorindu-se cu elț. În *Dicţionarul de droguri, toxicomanii şi dependenţe* (2007) opiul apare definit ca un „preparat obţinut plecînd de la latexul capsulelor de mac *Papavem somniferum*, bogat în alcaloizi (morfină, codeină, etc.) şi utilizat mult timp în medicină. Opiumul a generat în secolul al XIX-lea o formă de toxicomanie specifică, opiomania.ț (Abraham 2007, 723)

În *Paradisurile artificiale* autorul dă dovadă de un încîntător sarcasm în descrierea efectelor pe care vinul, haşişul sau opiul îl exercită asupra minţii, corpului şi spiritului. Englezul Arthur Symons scrie, influenţat de cartea lui Baudelaire, un eseu ce va fi publicat în revista *Vanity Fair*, în octombrie 1918, numit *The Gateway to an Artificial Paradise: the Effects of Hashish and Opium Compared* (*Poarta către un paradis artificial: efectele comparate ale haşişului şi opiului*).

Arthur Symons (1865-1945), critic, poet şi traducător englez, este cunoscut în special pentru activitatea sa de teoretician al curentului simbolist. Acesta a ajutat la receptarea curentului iniţiat în Franţa şi la dezvoltarea simbolismului englez în plină perioadă victoriană, în care predomina utilitarismul şi era cultivat rigorismul moral. Symons, alături de alţi doritori de reînnoire a idealurilor sociale şi culturale, precum Yeats sau Francis Joseph Thompson, au format generaţia deceniului nouă (*Nineties*), locul de întîlnire al acestora fiind la Rhymersř Club, fondat de Yeats, unde tinerii poeţi îşi recitau creaţiile şi făceau schimb de impresii în legătură cu noile tendinţe culturale.

Symons a contribuit cu eseuri şi poeme la revista literară *The Yellow Book*, a editat *The Savoy*, iar prin volumul de critică literară *The Symbolist Movement in Literature*, publicat pentru prima dată în anul 1899 şi prin cel de critică a artei, *Studies in Seven Arts*, acesta a trasat un nou sens de dezvoltare a literaturii şi artei în ţara sa. A publicat şi numeroase volume de poezii, precum *Days and Nights* (1889), *Silhouettes* (1892), *London Nights* (1895), *Images of Good and Evil* (1899) sau T*he Fool of the World and other Poems* (1906).

În articolul din anul 1918, *The Gateway to an Artificial Paradise: the Effects of Hashish and Opium Compared*, Symons descrie în manieră baudelairiană efectele celor două substanţe. Despre haşiş spune că este „un magician care transformă sunetele în culori şi culorile în sunete.ț[2] Poetul sugerează că intoxicarea cu haşiş îmbunătăţeşte creativitatea, ca printr-o vrăjitorie „cuvintele prind viaţă [...]; substantivul, în bogata sa măreţie; adjectivul, un veşmînt transparent care îl îmbracă şi îl colorează precum o glazură; şi verbul, un înger al mişcării ce oferă un fel de legănat ritmic întregii fraze.ț Printr-o trezire a simţurilor se alterează percepţia asupra realităţii, „muzica, auzită sau nemaiauzită, pare incomensurabilă, mai provocatoare şi mai senzuală.ț Intervine sentimentul de visare, de „evaporareț, „clipa devine eternitateț. Comparînd efectele haşişului cu cele ale opiului, Symons subliniază preferinţa lui pentru cel dintîi:

> „Efectele mentale ale haşişului sunt, de asemenea, mai active decît cele ale opiului. După ce se fumează opium totul devine mai somnolent, încet, ezitant. Bărbaţii şi femeile devin învăluiţi - nu vedem niciodată chipurile lor. Există lumină, dar nu lumina soarelui, nici a stelelor, nici a lunii. Casele nu au ferestre; în interior nu există oglinzi. Peste tot, pe parcursul întregii halucinaţii, eşti conştient de un miros, de o duhoare -

[2] Traducerile din articolul *The Gateway to an Artificial Paradise: the Effects of Hashish and Opium Compared* îmi aparţin.

> duhoarea indusă de opiu și de degradările morale ale opiumului. [...] De fapt, lumea adormită a opiului nu are fundații în acțiune sau viață; scenele din ea expun ceva mai rău decît lipsa de acțiune - o stupefacție inexplicabilă. [...] Efectele hașișului sunt mai neașteptate și mai bizare decît cele ale opiului. Este un drog care ne poate separa de noi înșine; schimbă inclusiv forma noastră în imagini fără formă; ne înecă în profunzimi adînci de anihilare, din care apărem vag, încet, plăcut. Ne poate îngropa sub cele mai vechi rădăcini ale pămîntului; ne dă moartea în viață și viață în moarte; ne dăruiește un somn care nu este somn și vise care nu fac parte din starea de veghe. Nu este nimic, pe scurt, uman sau inuman, moral sau imoral, pe care acest drog nu ni-l poate oferi.ț

La finalul articolului poetul atrage atenția asupra efectelor negative ale consumului, persoana devenind narcisistă, începînd să se considere centrul universului, avînd încredere oarbă în intelectul de geniu și în destinul său, ba chiar ajungînd să se considere dumnezeu. Articolul se încheie cu strigătul „I have become God!ț, dovadă a alterării percepției cauzate de consumul de droguri.

Arthur Symons se retrage după ce suferă de hipersensibilitate și nevroze[3] care culminează cu o cădere psihică în anul 1908, lăsînd în urma sa traduceri și numeroase volume de poezie și critică, influențat în opera sa de simboliștii francezi Charles Baudelaire și Paul Verlaine.

Simboliștii francezi și stilul de viață boem al acestora au avut o puternică influență în Europa. În peisajul literar autohton întîlnim numeroși scriitori care au experimentat diverse droguri ce le-au influențat opera, precum Alexandru Macedonski, Ion Minulescu și mulți alții. Studiul comparat al lui Andrei Oișteanu (2011) reprezintă un reper bibliografic important în acest sens.

Așa cum am văzut, Baudelaire este primul european care creează un studiu comparativ al vinului și drogurilor din punct de vedere estetic și etic:

> „Poezia lui Baudelaire relevă ceea ce *Paradisurile artificiale* articulează la nivel conștient, aproape teoretic, și anume transferarea din spațiul experienței halucinatorii în cel al programului estetic al valorilor iraționalității, ale inconștientului (ale fascinantului eu ascuns și obsedantei lui divinități) și negarea oricăror forme de raționalitate ori de convenționalitate, cadre reductive ale vastului spațiu interior.ț (Fătu-Tutoveanu 2010, 113)

Într-o scrisoare din anul 1860, Baudelaire susține că „lucrurile pămînteşti nu există decît în mică măsură și că adevărata realitate e doar în vis.ț Poeții simboliști au căutat să evadeze din realitate și să atingă acea stare de visare, de univers alternativ menit să ofere liniștirea zbuciumului, inspirație creatorilor și atingerea absolutului. Cu ajutorul drogurilor ajung la mult rîvnitul „paradis artificialț.

BIBLIOGRAPHY

Baudelaire, Charles. 1965. *Versuri*. Traducere de Al. Philippide. București: Editura Tineretului.

Baudelaire, Charles. 2001. *Les Fleurs du Mal/ Florile Răului*. Editor: Nicolae Guțanu. Lectori: Gheorghe Chiriță, Galina Guțanu, Ana Tataru. Chișinău: Editura Gunivas.

[3]A se consulta Arthur Symons, *Confessions: A Study in Pathology* (1930), unde poetul descrie căderea nervoasă și tratamentul pe care l-a urmat.

Baudelaire, Charles. 2001. *Paradisurile artificiale*. Traducere de Gabriela Abăluță și Constantin Abăluță. București: Editura Univers.

Bădiliță, Cristian. 2017. *Poetul și procuratura. Procesul lui Baudelaire și cele 13 poeme inculpate*. Dosar, traducere și comentarii. Ediție bilingvă și ilustrată. București: Editura Tracus Arte.

Boon, Marcus. 2002. *The Road of Excess: A History of Writers on Drugs*. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press.

Fătu-Tutoveanu, Andrada. 2010. *Un secol intoxicat: imaginarul opiaceelor în literatura britanică și franceză a secolului al XIX-lea*. Prefață de Caius Dobrescu. Postfață de Vasile Voia. Iași: Institutul European.

Oișteanu, Andrei. 2011. *Narcotice în cultura română: istorie, religie și literatură*. Ediția a II-a revăzută, adăugită și ilustrată. Iași: Polirom.

Pavel, Abraham (coord). Denis Richard și Jean-Louis Senon. 2007. *Dicționar de droguri, toxicomanii și dependențe*. Traducere de dr. Gabriel Munteanu. București: Editura Juridică.

Symons, Arthur. 1906. *Studies in Seven Arts*. London: Archibald Constable and Company.

Symons, Arthur. 1919. *The Symbolist Movement in Literature*. Revised and enlarged edition. New York: E. P. Dutton & Company.

Site-ografie:

Fătu-Tutoveanu, Andrada. *Fascinație și dependență: Halucinogenele și la Belle-Époque*, în Historia. https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/fascinatie-si-dependenta-halucinogenele-si-la-belle-epoque (accesat pe 15 mai 2019)

Osborn, Catherine B. 1967. *Artificial Paradises: Baudelaire and the Psychedelic Experience*, in *The American Scholar*, Vol. 36. No. 4 (Autumn, 1967), Washington, D.C. https://www.jstor.org/stable/41210172 (accessed on May 13, 2019) pp. 660-668

Symons, Arthur. 1918. *The Gateway to an Artificial Paradise: the Effects of Hashish and Opium Compared*, in *Vanity Fair*, vol. No. 10, no. 8 (Oct. 1918), New York. https://stag-archive.vanityfair.com/article/1918/10/the-gateway-to-an-artificial-paradise (accessed on May 09, 2019) pagina 73